

ესქილესა და ევრიპიდეს დრამა - ანტიკური დრამის თეორია

თეიმურაზ კეჭერაძე

საკვანძო სიტყვები: დრამა, არისტოფანე, ესქილე, ევრიპიდე, დიონისე, დრამის თეორია.

თეატრის დაბადებად ძველი წელთაღრიცხვის მე-6 საუკუნის 534 წელი ითვლება, როდესაც ათენში პირველი ბერძენი დრამატურგის, თესპისის ტრაგედია წარმოადგინეს დიდ დიონისობაზე (ტრაგედიის სახელწოდება უცნობია). დრამისა და თეატრის წარმოშობისა და მისი ძირითადი ჟანრების პირველი მკვლევარი ფილოსოფოსი არისტოტელეა, რომელიც ძველი წელთაღრიცხვის მე-4 საუკუნეში მოღვაწეობდა. არისტოტელე თავის „პოეტიკაში“ ძირითადად ტრაგედიის, როგორც მაღალი ჟანრის დრამას აანალიზებს. პირველი ტრაგედია არისტოტელეს „პოეტიკას“ ორ საუკუნეზე მეტი აშორებს.

დრამის სწრაფმა განვითარებამ, რომელმაც ერთი საუკუნის განმავლობაში, პირველი დრამატული წარმოდგენებიდან, სადაც ჯერ კიდევ არასრულყოფილად იყო გამოვლენილი დრამატურგიული ფორმები, გაიარა გზა ანტიკური ტრაგედიისა და კომედიის კლასიკურ ნიმუშებამდე, დღის წესრიგში დააყენა თეატრისა და დრამის თეორიის წარმოშობა, რომლის გარეშეც შეუძლებელი იქნებოდა თეატრალური პრაქტიკის პროგრესის დაჩქარება. ფაქტობრივად სათეატრო პრაქტიკა წინ უსწრებდა თეატრის თეორიის ჩამოყალიბებას. თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დრამისა და თეატრის განვითარება, სათეატრო რეფორმები, გაუზარებლად, სტიქიურად მიმდინარეობდა.

მე-6 საუკუნეში პირველი ათენელი დრამატურგის, თესპისის თეატრი ერთი მსახიობისაა, მე-5 საუკუნეში ტრაგედიის მამად წოდებულ ესქილეს თეატრში ერთდროულად ორი მსახიობი მოქმედებს, სულ მალე სოფოკლესთან - სამი მსახიობი. ესქილე ქმნის ტრილოგიის სისტემას, სოფოკლე უარს ამბობს ტრილოგიაზე, შემოიღებს მოხატულ (ფერწერულ) დეკორაციებს, თეატრალურ პრაქტიკაში ქმნის სამი ერთიანობის მეთოდს (დრო, მოქმედება, მოქმედების ადგილი), 15-მდე ზრდის ქოროს მსახიობთა რაოდენობას და სხვა.

მეთოდები

ბაშრომში წარმოდგენილია ბერძენი კომედიოგრაფის კომედიის „ბაყაყები“ პერსონაჟების ესქილეს, ევრიპიდესა და დიონისეს სასცენო სამეტყველო ტექსტების ანალიზი, რომელიც შეეხება ესქილესა და ევრიპიდეს დრამატურგიული მეთოდების თავისებურებებს. ძვ. წ. მე-5 საუკუნის მიწურულის ანტიკური საბერძნეთის ისტორიულ-პოლიტიკური ვითარების კონტექსტში განხილულია ბერძნული დრამისა და თეატრის მდგომარეობა.

შესავალი

ათენის დემოკრატიის აყვავების ხანა პერიკლეს მოღვაწეობას უკავშირდება. პერიკლემ ათენის მმართველობის პერიოდში ირგვლივ შემოიკრიბა ბერძენი ფილოსოფოსები, მეცნიერები, სწავლულები და კულტურის მოღვაწეები. მისი მმართველობის პერიოდი ისტორიაში „პერიკლეს ოქროს ხანად“ იწოდება. პერიკლეს ოქროს ხანას უკავშირდება ანტიკური დრამისა და თეატრის რეფორმები. დრამისა და თეატრის რეფორმები, ცხადია, დრამატურგებს ეხება. თუმცა, პელოპონესის ომში (ძვ. წ. 404) ათენის სახელმწიფოს მარცხით

დასრულების შემდეგ, ათენი ღრმა კრიზისმა მოიცვა. სახელმწიფოს კრიზისი აისახა როგორც დემოკრატიასა და ეკონომიკაზე, ასევე კულტურასა და ხელოვნებაზე, მათ შორის თეატრზე. სათეატრო კრიზისი ასევე უკავშირდება უკანაკნელი დიდი ბერძენი დრამატურგების – სოფოკლესა და ევრიპიდეს გარდაცვალებას (ძვ. წ. 406).

როგორც ზემოთ აღინიშნა, დრამისა და თეატრის რეფორმები დაკავშირებულია სათეატრო პრაქტიკასთან. სათეატრო პრაქტიკა წინ უსწრებდა დრამისა და თეატრის თეორიის ჩამოყალიბებას. თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დრამისა და თეატრის განვითარება, სათეატრო რეფორმები, გაუზარებლად, სტიქიურად მიმდინარეობდა. დრამისა და თეატრის თეორიის საკითხებით თავდაპირველად თავად თეატრის რეფორმატორები ინტერესდებიან. კომედიის მამად წოდებული ათენელი კომედიოგრაფი არისტოფანე თავის კომედიაში „ბაყაყები“ განიხილავს ესქილესა და ევრიპიდეს შემოქმედებას, რაც შეიძლება ჩაითვალოს დრამის ანალიზის პირველ მცდელობად.

მსჯელობა

ძვ. წ. 406 წელს ანტიკური ბერძნული თეატრის რეფორმატორების, სოფოკლესა და ევრიპიდეს, ხოლო ძვ. წ. 401 წელს ბერძენი ტრაგიკოსის, აგათონის, გარდაცვალების შემდეგ ბერძნული თეატრი ღრმა კრიზისმა მოიცვა. თეატრის კრიზისით შეწუხებული ბერძენი კომედიოგრაფი არისტოფანე თავის კომედიაში „ბაყაყები“ კრიზისს ჭაობს ადარებს, სადაც ბაყაყები ყოყინებენ. კომედიის პროლოგი: „ბაყაყები“

... ჭაობის წყლის შვილებმა

აღვაგლინოთ ჰიმნები;

ავაჟღეროთ ტკბილხმიანი სიმღერა:

კოაქს, კოაქს!

და ღირსეულ ღვთაებას, დიონისეს, ზევსის ძეს, ვუგალობოთ ჭაობში¹.

კომედიის თანახმად, თეატრის მფარველი ღვთაება დიონისე მზადაა ჰადესს ღვთაებას ქვესკნელში ეახლოს, რათა გარდაცვლილი ევრიპიდე დაუბრუნოს თეატრს. „ბაყაყებში“ საკუთრივ ამბავი, როგორც ყოველთვის არისტოფანესთან, სრულიად წარმოუდგენელი, ფანტასტიკური, გროტესკული, მაგრამ, ამავე დროს, საკმაოდ დამაჯერებელი, მარტივი და ადვილად გასაგებია: დიდი დრამატურგების გარეშე დარჩენილი თეატრის

ღმერთი, დიონისე, გადაწყვეტს, ჰადესიდან, ქვესკნელიდან ამოიყვანოს და ათენის სცენას დაუბრუნოს რომელიმე გენიალური ტრაგიკოსი პოეტი. მისი არჩევანი ევრიპიდეზე ჩერდება, რადგან ამასწინათ, გემით მგზავრობისას, სწორედ ევრიპიდეს ტრაგედია, „ანდრომედე“ წაუკითხავს და ჯერაც შთაბეჭდილების ქვეშაა“. (ბერძენიშვილი, 2017: 2)

შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ დრამის თეორიის საკითხები ორგანულად არის გადაჯაჭვული არისტოფანეს აღნიშნული კომედიის დრამატურგიულ ქსოვილში, სადაც თეატრალურ მოედანზე ესქილესა და ევრიპიდეს და მათ მომხრეებს შორის მწვავე პოლემიკის საგნად ქცეულა. რაც უპირველესად დრამატული ხელოვნების ისტორიაში.

კომედიაში შექმნილია პაექრობის ატმოსფერო, სადაც კამათობენ დრამის თეორიის პრობლემებზე. დაძაბული და დრამატული ხასიათის. დისკუსია ორ ტრაგიკოს დრამატურგს შორის კომედიის ძირითადი თემაა. აღნიშნული დისკუსია მეტყველებს იმაზე, რომ ესქილესა და ევრიპიდეს შორის არსებობს განსხვავება თეორიულ აზროვნებაში. მიუხედავად იმისა, რომ სიტყვიერი ბატალიები ევრიპიდესა და ესქილეს შორის ატარებს კომიკურ ხასიათს, იგი შეესაბამება იმ ეპოქის ბერძნული კულტურის ხასიათს. ტრაგიკოს პოეტებს შორის რიტორიკულ პაექრობაში ყოველი მათგანი წარმოაჩენს თავისი ნაწარმოებების ღირსებებს და დასცინის მოწინააღმდეგის დრამის სუსტ მხარეებს.

კომედიის პერსონაჟების – ესქილესა და ევრიპიდეს – კამათის, რომელიც მიმდინარეობს დრამატურგიული ხერხის – „აგონის“ ატმოსფეროში, უმაღლესი მსაჯული დიონისეა. დისკუსიაში, პირველ ყოვლისა, ყურადღება ეთმობა ორი პოეტის შემოქმედებითი მეთოდების განმასხვავებელ ნიშნებს. ევრიპიდეს სასცენო სამეტყველო ტექსტში წარმოჩენილია არა მარტო ევრიპიდეს შემოქმედებითი მიღწევები, არამედ კრიტიკული პოზიციიდან განხილულია უფრო ადრინდელი დრამის, ესქილეს შემოქმედება, რასაც, ცხადია, ეწინააღმდეგება ესქილეს პერსონაჟი. აღნიშნული, კომედიოგრაფის (არისტოფანე) დრამის თეორიასა და თეატრალური პრაქტიკის დაკავშირების მცდელობაზე მეტყველებს. კომედიიდან ჩანს, რომ არისტოფანეს კარგად ჰქონდა გათვითცნობიერებული თეატრალური მოქმედების პოეტური, მუსიკალური

1 არისტოფანე, 2017:19. აქ და ქვემოთ, კომედიიდან ციტატები მოყვანილია ლევან ბერძენიშვილის თარგმანიდან.

და თავად დრამატურგიული ასპექტების თავისებურებები. ესქილეს დრამის კრიტიკისას, ევრიპიდეს პერსონაჟი დაცინის თავის მოწინააღმდეგეს იმის გამო, რომ მის ნაწარმოებებს ეტყობა არქაული კვალი და ესქილეს დრამაში არ არის გამოკვეთილი დრამის სპეციფიკური თავისებურებები, რაც დრამას ეპოსისა და ლირიკისაგან განასხვავებს. ევრიპიდეს პერსონაჟი ამახვილებს ყურადღებას ესქილეს ტრაგედიებში დრამატული მოქმედების განუვითარებლობაზე, მის ტრაგედიაში ქოროს წამყვან როლზე, მსახიობთა უმოქმედობაზე. მიუხედავად არისტოფანეს ესქილეს მიმართ სიმპათიებისა, ავტორი ირონიით აღწერს ესქილეს ნაწარმოებების ნაკლოვანებებს დრამატული მოქმედების მეთოდების გამოყენების თვალსაზრისით, რაც, ევრიპიდეს პერსონაჟის ტექსტის თანახმად, თანამედროვე პოეტებში ღიმილს იწვევს.

ევრიპიდეს პერსონაჟის სიტყვებით, ესქილე პერსონაჟთა მოქმედების მოლოდინით უბრალოდ ასულელებს მაყურებელს, ხშირ შემთხვევაში ესქილეს დრამის გმირები „მუნჯებით“ დგანან და როგორც კი პირს გააღებენ რაიმეს სათქმელად – დრამაც სრულდება. ნაცვლად იმისა, რომ ავტორმა მოქმედება განავითაროს დრამატურგიული ხერხების საშუალებით, ესქილე ძირითადად ეყრდნობა ლამაზ, პოეტურად ამაღლებულ მეტყველებას.

არისტოფანეს კომედიაში ესქილესა და ევრიპიდეს პერსონაჟები დაობენ, ესქილეს არა მარტო პოეზიის სტილსა და პოეტიკაზე, არამედ, მაყურებელზე დრამის ზეგავლენის თაობაზე.

ესქილეს აზრით, მაყურებელზე ზემოქმედების ყველაზე მძლავრი იარაღი ტრაგედიაში არის პოეტური ენის სიმდიდრე და მრავალფეროვნება, აგრეთვე გამოკვეთილი, ძლიერი სახეები. ევრიპიდეს, პირიქით, თავის დამსახურებად მიაჩნია ტრაგედიის ზედმეტი სიტყვებისგან გამოთავისუფლება. თავისი პოეზიის ერთ-ერთ ღირსებად ევრიპიდე თვლის, რომ დრამის ყოველი პერსონაჟი მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ენით საუბრობს და არა ამაღლებული, ლამაზი პოეტური ენით. ხოლო ესქილეს ტრაგედიებში ყველა პერსონაჟი საუბრობს არა საკუთარი, არამედ ავტორის ენით. შემთხვევითი არ არის რომ, ევრიპიდეს ტრაგედიის გმირები სცენაზე გამოჩენისთანავე, პირველ რიგში, საუბრობენ თავიანთი წარმომავლობის შესახებ. პერსონაჟის ხასიათი პირდაპირ არის დამოკიდებული მისთვის დამახასიათებელ საუბრის მანერაზე. რაც შემდგომში, არისტოტელეს

ლეს პოეტიკაში, ანტიკური დრამის თეორიის დეტალური განხილვის საგნად იქცა.

ევრიპიდე, საკუთარი იდეებითა და საუბრის შესაბამისი მანერით, არა მარტო ღირსების მატარებელ გმირებს ამეტყველებს, არამედ დრამის ყველა პერსონაჟს. „ყველას ვაძლევ სიტყვას: ქალებს, მსახურებს, გოგონებს, ბატონებს, მოხუცებსაც კი“. შინაარსისა და საუბრის სტილის ასეთი დემოკრატიულობა აღიზიანებს არისტოფანეს, რომელიც არისტოკრატიული იდეების მომხრე იყო.

ევრიპიდეს ტრაგედიის გმირი საუბრობს, რომ მან ესქილესეული დრამის გაზვიადებული პოეტური ენა შეცვალა გმირების ხასიათების შესაბამისი მეტყველებით, და აღნიშნავს ორ სიახლეს, რომელიც დაამკვიდრა დრამაში: პირველი, მან შეცვალა საუბრის წმინდა პოეტური ენა ისეთით, რითაც შესაძლებელია გონივრული დასკვნების გაკეთება რიტორიკის მეთოდების გამოყენებით. ლირიული საწყისი დრამის ენაში გადავიდა მეორე პლანზე, ანუ გმირს, თავისი ხასიათის შესაბამისად, ევრიპიდე რიტორიკის მეთოდების საშუალებით ამეტყველებს ბუნებრივად და დამაჯერებლად, რაც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მაყურებლის ფსიქიკაზე. მეორე, ევრიპიდეს ცვლილებები შეეხო არა მარტო ფორმას, არამედ შინაარსსაც: მან გაზარდა ტრაგედიაში ასახულ პირთა წრე, წარმოგვიდგინა ისინი განსხვავებულ გარემოებებში და აამეტყველა პერსონაჟები უბრალო ადამიანურ თემებზე. ამით ევრიპიდემ გადაუხვია ტრაგედიისათვის ტრადიციულად მისაღებ ამაღლებულ თემებს. სხვათა შორის, ესქილეს პერსონაჟი ამტკიცებს, რომ „დიადი აზრისა და საქმისათვის აუცილებელია შესაბამისი ამაღლებული სიტყვა“ (არისტოფანე 2017:9).

ევრიპიდეს პერსონაჟს ნეგატიური დამოკიდებულება აქვს ესქილეს მტკიცებულებების მიმართ. იგი თავის გმირებს, ხელმწიფეებსა და ღმერთებსაც კი გვიხატავს ჩვეულ გარემოში, ჩვეულებრივი ადამიანური აზრებითა და სურვილებით, რაც მათ მიმართ მაყურებელში თანაგრძნობასა და სიბრაღულს იწვევს. ესქილეს დრამის პრინციპების დარღვევით ევრიპიდესთან მოქმედებენ განსხვავებული გმირები განსხვავებულ გარემოში, მეტყველებენ განსხვავებული ენით, რითაც იცვლება მაყურებლის ემოციური დამოკიდებულება სცენაზე განვითარებული მოვლენებისადმი.

რაში მდგომარეობს თეორიულ აზრთა სხვადასხვაობა ესქილესა და ევრიპიდეს პერსონაჟებს შორის, უფრო სწორად, მათი ტრაგედიების

მიმდევრების, ძველი და ახალი დრამის შემოქმედებით პრინციპებს შორის? ძირითადი სხვაობა მდგომარეობს თავად ტრაგედიის არსის გაგებაში. ესქილესათვის დრამა წარმოადგენს ამაღლებულის, გმირულის გადმოცემის ხელოვნებას. იგი ადასტურებს თავისი შემოქმედების კავშირს ჰომეროსის ეპოსთან, რომელმაც „პოემაში განადიდა დიადი ბრძოლები, მებრძოლთა გმირობა, ვაჟკაცობა“ (არისტოფანე 2017:18). ჰომეროსის ტრადიციებზე ესქილემ შექმნა დრამა „მეომარი სულისკვეთებით“. ამრიგად ეპოსსა და დრამას შორის სხვაობას იგი მხოლოდ ფორმაში ხედავს, რაც დაკავშირებულია სასცენო მოქმედების ორგანიზებასთან და არა ეპიკური ტრადიციის სიტყვის საგანსა და სტილთან.

ევრიპიდეს პერსონაჟის აზრით, ტრაგედიის საგანი განსხვავებულია ეპოსისაგან. პირველი იგი უფრო ახლოსაა რეალობასთან და მეორე – უფრო მასშტაბურია. თემები, რომლებიც ადრე განეკუთვნებოდა მხოლოდ ლირიკის სფეროს, მაგალითად, სიყვარულის თემა და მასთან დაკავშირებული განცდები: ეჭვიანობა, წყენა, ხორციელი სურვილები, ორგანულად აისახა ტრაგედიებში. შესაბამისად, შეიცვალა გმირის მეტყველება, იგი გამდიდრდა ახალი გამონათქვამებით, რომლებიც დაკავშირებულია ადამიანის ყოფით ემოციურ განცდებთან. შეიცვალა თავად საუბრის მანერაც, რაც ძირითადად ეყრდნობა არა პოეტური ენის ეფექტებს, არამედ მიზეზებსა და მტკიცებულებებს, რომელიც ემსახურება მოცემულ გარემოებაში გმირის ქმედებებსა და განცდებს. დრამის ენა წმინდა პოეტურიდან გარდაიქმნა პოეზიისა და რიტორიკის ერთგვარ ნაზავად.

ესქილესეული დრამის მომხრეების ძირითად პრეტენზიას ევრიპიდეს მიმართ წარმოადგენს ტრაგედიის ზეგავლენა მაყურებელზე. ორთავე მხარე აღიარებს რომ, პოეტი ფასდება იმით „თუ რამდენად აკეთილშობილებს დრამა ადამიანებს“. ესქილეს პერსონაჟის სიტყვებით, მისმა პოეზიამ ადამიანები გახადა უფრო პატიოსნები, გონიერები, პატივცემულები, და ყოველივე ამას მან მიაღწია იმით, რომ სურდა აემაღლებინა ადამიანები თავის გმირებამდე, რომლებიც ყველაფრით გამოირჩევიან ჩვეულებრივი მოკვდავებისაგან თავიანთი ამაღლებული ენით, ქცევებით, ჩაცმულობითაც კი. ევრიპიდემ კი დაამახინჯა ესქილეს დაფუძნებული კანონები ხელოვნებაში, რითაც თავისი გმირები მაყურებელში იწვევდა არა აღფრთოვანებას, არმედ სიბრაულს. გამოიყვანა რა სცე-

ნაზე სხვადასხვა წარმომავლობისა და წოდების პერსონაჟები, რომლებიც გამოირჩევიან მათთვის დამახასიათებელი საუბრის მანერით, საუბრობენ დამაჯერებლად და შეუძლიათ თავიანთი პოზიციის დაცვა. ამით ევრიპიდემ ათენის მოქალაქეები მოლაყებებად და ამპარტავნებად აქცია. ყოველივე ამით დასტურდება, რომ ევრიპიდეს მიერ დრამის საფუძველში შემოტანილი ახალი პრინციპები ემსახურება ადამიანების ზნეობრივ დაცვას და საზოგადოებაში არსებული ნორმების რღვევას.

ბერძნული ფილოსოფიის თანახმად (ჯერ კიდევ პითაგორა სამოსელი წერდა ამის შესახებ), ადამიანი, რომელიც კოსმიურ კანონებს ვერ სწვდება, ბალანსს არღვევს და კატასტროფა მოელის, რადგან მან უზენაესი მართლწესრიგი ხელიყო. აღნიშნულის თანახმად, ძველი ბერძნების სულიერ და სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში რელიგიას, შესაბამისად, მითოლოგიას, მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა. ესქილეს რელიგიური კონცეფცია პიროვნების ქცევის ეთიკურ საფუძველს წარმოადგენს, ვინაიდან მის ნაწარმოებებში სარწმუნოებრივი მორალი დაკავშირებულია სამართლიანობის, კანონზომიერებისა და ჭეშმარიტების რწმენასთან. ამის საფუძველზე პოეტი თავის ნაწარმოებებში ქმნის ბერძნული საზოგადოებისათვის მისაღებ გმირებს. ევრიპიდეს შემოქმედებაში, ღმერთებთან დამოკიდებულება მკვეთრად იცვლება. მან ერთ-ერთმა პირველმა შეიგრძნო დროთა კავშირის რღვევა და ეს თავის დრამაში ასახა. მის ნაწარმოებებში ადამიანმა საზოგადოებისა და სამყაროსთან განუყოფლობის განცდა დაკარგა. პიროვნება დაუპირისპირდა საზოგადოებას და რელიგიურ მცნებებში (მითოსში) ვერც სამართალს, და ვერც ცხოვრების მყარ საფუძველს ვერ ხედავდა. მის შემოქმედებაში ასახულია საზოგადოების ზნეობრივი საფუძვლების კრიზისი. აღნიშნული კრიზისი ძვ. წ. მე-5 საუკუნის 30-იანი წლების ანტიკური საბერძნეთის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურმა ვითარებამ განაპირობა, რამაც მკაფიო გამოხატულება პოვა სოფისტების მსოფლმხედველობასა და ფილოსოფიურ აზროვნებაში. შემთხვევითი არაა, რომ ევრიპიდეს სოფისტ პროტაგორას მოსწავლეს უწოდებდნენ. სოკრატეს სოფისტად იყო მიჩნეული. საზოგადოების აზრით, სოკრატე და ევრიპიდე არღვევდნენ მორალის ტრადიციულ საფუძვლებს, ღმერთების რწმენას და რყვნიდნენ ადამიანებს.

არისტოფანეს კომედიის ანალიზისას შეიძლება გამოვყოთ მასში წარმოდგენილი სამი ძირითა-

დი პოზიცია დრამის თეორიის შესახებ. პირველი – ესქილეს პერსონაჟის პოზიცია. მას საფუძვლად უდევს მოსაზრება დრამისა და ჰომეროსისეული ეპოსის ერთიანობის შესახებ, რაშიც იგულისხმება ღმერთების, გმირებისა და პატრიოტი ადამიანების მოქმედების ამსახველი მოვლენების გადმოცემა. მეორე – მაღალი იდეებისა და გმირული მოქმედების ჩვენება შესაძლებელია შესაბამისი პოეტური, ამაღლებული სიტყვით. მესამე – ტრაგედიის მიზანს წარმოადგენს, მაყურებლის აღზრდა ღირსეული გმირების ასახვით, რომლისკენაც შეიძლება იგი ისწრაფოდეს. ასეთია ესქილესეული დრამის პოზიცია, სადაც სპეციფიკური დრამატული მიზანვა ხორციელდება ეპოსისა (ტრაგედიის საგანი და შინაარსი) და ლირიკული პოეზიის (ენა და სტილი) ტრადიციების ათვისებითა და დამკვიდრებით.

სხვა პოზიციას ავითარებს ევრიპიდეც პერსონაჟი. ისიც საუბრობს პოეზიის აღმზრდელობით მნიშვნელობაზე. ხელოვნების აღმზრდელობითი ფუნქცია მის ეპოქაში ეჭვის ქვეშ არ დგას. ამავე დროს დრამა, როგორც პოეზიის განსაკუთრებული სახე, ჯერ კიდევ სრულად არ იყო გამოყოფილი ლირიკისა და ეპოსისაგან, კვლავ არ არსებობდა გამყოფი პოეზიის ამ სახეებს შორის. იგი უფრო მოგვიანებით, „მიმესისის“ საშუალებით პლატონმა განახორციელა. დრამის ბუნება, როგორც ხელოვნების განსაკუთრებული სახე, რომელიც განსხვავდება პოეზიის სხვა ფორმებისაგან, არისტოტელეს კვლევის საგანი ხდება პოეტიკაში.

ევრიპიდეც დრამის თეორია წარმოდგენილია სრულიად განსხვავებული სახით, ვიდრე ესქილესთან. პირველ ყოვლისა, მასში შეცვლილია ეპიკური ტრადიციების მიზანძვის პრინციპი, რაც გამოიხატება საგნისა თუ მოვლენის გადმოცემაში. ფართოდაა ასახული მოვლენების თემატიკა, რომელშიც შედის ყოფითი ელემენტები და ლირიკული განცდები. თუ ესქილესთვის ტრაგედიის საგანს წარმოადგენს მხოლოდ მშვენიერი, როგორც ამაღლებული, კეთილშობილური აზრები და პერსონაჟთა ქმედებები ემსახურება მშვენიერებას. ევრიპიდე თვლის, რომ არ შეიძლება გადმოსცე მშვენიერი და ასწავლო სიკეთე არაბუნებრივი გმირების არაბუნებრივი მეტყველებით. „ადამიანური – ბუნებრივი უნდა იყოს“ – ამბობს ევრიპიდე. მისი მოსაზრება შეეხება არა მარტო დრამის სტილსა და დრამის ენობრივ ქსოვილს, არამედ დრამატული ხელოვნების მთელ შინაარსს.

ევრიპიდე ტრაგედიის საგნის ახლებურად გაგებას ხედავს გამომსახველობითი საშუალებების

სხვაგვარად გამოყენებაში. იგი ამტკიცებს რომ, პირველ ყოვლისა დრამის სპეციფიკა მის უწყვეტ მოქმედებაში მდგომარეობს. ევრიპიდე გმირის ხასიათსაც სხვაგვარად განსაზღვრავს. გმირი უნდა იყოს გაცილებით ინდივიდუალური, ვიდრე ეს ესქილესთანაა. ესქილესთან გმირის ხასიათი სტატიკურად და უცვლელად არის გააზრებული, ევრიპიდე მას ანიჭებს გარკვეულ დინამიკას. გმირი სცენაზე გამოჩენისას ყვება თავისი წარმომავლობისა და ცხოვრების პერიპეტიების შესახებ. ამრიგად, პერსონაჟის ხასიათს ამდიდრებს გმირის ქმედების განსაზღვრული მოტივაცია და იგი, მაღალფარდოვანი მეტყველების ნაცვლად, მიზანმართულად მოქმედებს.

პერსონაჟის, განსხვავებულ გარემოებებში, სხვადასხვა განწყობის წარმოდგენისას, როგორც სიდიადის, ასევე დაცემის მომენტში, აუცილებელია საუბრის სტილისა და ქცევის მანერის შეცვლა.

ევრიპიდე შეყვარებული ქალების, მსახურებისა და მოხუცი ქალების (ამ კატეგორიის პერსონაჟები ადრე ტრაგედიის ყურადღების ღირსად ირთვლებოდა) პერსონაჟებს ხასიათის შესაბამისი საუბრის მანერის მინიჭებისას იყენებს ყოფით სასაუბრო ენას, რითაც ემიჯნება ტრაგედიის ტრადიციულ ლირიკულ-ეპიკურ სტილს. ევრიპიდე დიდ ყურადღებას უთმობს გმირის ქცევის მოტივაციას და პოეზიაში აზავებს რიტორიკის ელემენტებს.

ევრიპიდე დრამაში აფუძნებს ახალ პრინციპებს, რომელთა თანახმად ავტორი ცალკეულ დეტალებსაც კი წარმოგვიდგენს რეალობასთან მიახლოებულად, პერსონაჟების ტექსტიც დამაჯერებლად ჟღერს. ყოველივე ეს ემსახურება მაყურებლის აღმზრდელობით მიზნებს. ევრიპიდე, ისევე როგორც ესქილე, ისწრაფვის, თავისი ტრაგედიებით დადებითი ზეგავლენა მოახდინოს მაყურებელზე. მაგრამ მისი პოზიცია განსხვავდება ესქილეს პოზიციისგან. ევრიპიდე არ ცდილობს აღზარდოს მაყურებელი სხვების მაგალითზე, იგი ცდილობს მაყურებელი გახადოს გონიერი, მოაზროვნე. პოეტებს აფასებენ „მართალი სიტყვისათვის, კეთილი რჩევისათვის“.

მართალი, დამაჯერებელი, გონივრული – ევრიპიდეც ტრაგედიის მთავარი ღირსებაა. ასეთი მიზნები იძლევა გაცილებით მეტ თავისუფლებას აზრებისა და გრძნობების გამოსახატად, გმირის ცხოვრების პერიპეტიების ლოგიკურად გააზრებული მოქმედების გადმოსაცემად.

ევრიპიდე ცდილობს ხალხს აზროვნების საშუალება მისცეს და მის ქმედებას საფუძვლად

არგუმენტირებული დასკვნები დაუდოს. ამაში ხედავს არისტოფანე ევრიპიდეს უმთავრეს ცოდვას. ევრიპიდემ ხალხს მისცა ენა, ასწავლა ლაპარაკი, რაც მათ არასწორად გამოიყენეს. აზრის გამოხატვის ნაცვლად, ადამიანები ლაყბობენ, საკუთარი ქმედების გამართლება გადაიქცა დემაგოგიად და სოფისტიკად. ევრიპიდეს სურდა ესწავლებინა ხალხისთვის გონების კარნახიდან გამომდინარე მოქმედება და აზროვნება. შედეგად კი, ხელი შეუწყო თვითნებობის გავრცელებას, ტრადიციების რღვევასა და ზნეობრივი ნორმების დაცემას. არისტოფანე ირწმუნება, რომ მიუხედავად ევრიპიდეს სიბრძნისა, ესქილე გაცილებით ბრძენია, რადგან თავისი ტრაგედიებით მან აამაღლა ზნეობა და ხელი შეუწყო მოქალაქეთა მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებას.

განსაკუთრებულ ანალიზს ითხოვს არისტოფანეს პოზიცია, რომელიც ძირითადად გამოხატულია დიონისეს რეპლიკებში (ტექსტში). არისტოფანე, მიუხედავად ესქილესადმი სიმპათიებისა, ყოველთვის არ გამოხატავს მისდამი მხარდაჭერას. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც დიონისე დასცინის ევრიპიდეს, მისი დაცინვა უფრო ლაზღანდარობის სახეს ატარებს ვიდრე ჭეშმარიტი კრიტიკისა. შემთხვევითი არ არის, რომ იგი ერთ-ერთ მომენტში უარსაც კი აცხადებს მსაჯულობაზე, რადგან ევრიპიდე ბრძენ პოეტად მიაჩნია, ესქილე კი უფრო მეტად უყვარს.

არისტოფანე ფიქრობს, რომ დრამატული ხელოვნების ძირითადი არსი მის აღმზრდელობით ფუნქციაშია. ამ მხრივ ესქილე ევრიპიდეზე მაღლა დგას. მიუხედავად იმისა, რომ არისტოფანე წარსულის იდეალიზების წინააღმდეგია (რაც ესქილეს დრამატურგიის ძირითადი თემაა), იგი ეთანხმება გავრცელებულ აზრს იმის შესახებ, რომ ევრიპიდე რყვნის მაყურებელს.

მიუხედავად პაექრობაში ევრიპიდეს მარცხისა, მისი მართებული პოზიცია დრამის თეორიის საკითხებში ნათლად ჩანს. ევრიპიდეს აკრიტიკებენ დრამის შინაარსის ენის დემოკრატიულობისა და არა მისი დრამის სპეციფიკურობისათვის. არისტოფანეს არ შეუძლია არ დაეთანხმოს ესქილესადმი კრიტიკას ერთფეროვანი და ფრაგმენტული მომბაზვრებლად გამეორების გამო. ევრიპიდეს მისამართით საპასუხო კრიტიკა გაისმის ლირიკის ტრადიციების უარყოფისათვის, რაც, ესქილეს აზრით, აკნინებს ევრიპიდეს დრამის მხატვრულ

ღირებულებას. მის მიერ (ევრიპიდე) ლექსის სხვადასხვა ზომათა გამოყენება ეწინააღმდეგება ლირიკული პოეზიის კანონებს.

მიუხედავად იმისა, რომ არისტოფანეს კომედია „ბაყაყები“ მხატვრული ნაწარმოებია და არა ტრაქტატი ხელოვნების შესახებ, მასში ნათლად არის ასახული ანტიკური პერიოდის დრამის თეორიის თავისებურებები. პირველ ყოვლისა აღსანიშნავია პროგრესი, ეპოსთან შედარებით, დრამის თეორიის სპეციფიკის განსაზღვრაში. ევრიპიდე პრაქტიკაში ამკვიდრებს ამ პოზიციას. მას მიაჩნია, რომ ტრაგედიის ძირითადი განმასხვავებელი ნიშანი მის უწყვეტ და ერთიან მოქმედებაშია, რომ სცენაზე გამოყვანილი გმირები თავიანთი წარმომავლობისა და ხასიათის შესაბამისად უნდა მეტყველებდნენ და მოცემული გარემოების შესაბამისად მოქმედებდნენ.

კომედიაში „პაექრობის მსვლელობისას, არისტოფანე ტრაგედიის პოეტიკის, მისი მიზნის, ენისა თუ სტუქტურის თავის ხედვას წარმოაჩენს. ესქილეს ის მაღალფარდოვნებას უწუნებს, ხოლო ევრიპიდეს რიტორიკულობასა და ზედმეტ სიტყვაკაზმულობას“.² არისტოფანეს კომედიაში ყურადღებას იქცევს დრამატული მოქმედებისა და მუსიკალური ელემენტების თანხვედრისა (თუმცა ეს თემა არაკმარისადაა განვითარებული კომედიაში) და დრამის სტილისა და ლირიკული პოეზიის თანაფარდობის პრობლემები.

დასკვნა

არისტოფანეს კომედიის ანალიზს მივყავართ დასკვნამდე, რომ დრამის თეორიის რიგი პრობლემები, რომლებიც პლატონმა და არისტოტელემ განიხილეს, ადრეც იქცევდა დრამის პრაქტიკოსების ყურადღებას. ცხადია ისიც, რომ „ბაყაყებში“ დრამის თეორიის საკითხები წარმოდგენილია ზედაპირულად, დრამის თეორიის ადეკვატური მცნებების, კატეგორიებისა და კვლევის აპარატის გარეშე.

2 ბოკუჩავა, მსოფლიო, 2017, გვ. 217.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- არისტოფანე 2017: არისტოფანე „ბაყაყები“, არილი, თბ., 2017.
- ბერძენიშვილი ლ., მთარგმნელი, არილი, თბ., 2017.
- ბოკუჩავა თ., გოშაძე მ., მსოფლიო თეატრის ისტორია წ.1, თბ., 2018.
- იმერლიშვილი ლ. (რედ.), ძველი ბერძნული ტრაგედია, თბ., 1996.

THE DRAMA OF AESCHYLUS AND EURIPIDES ON THE ISSUE OF ANCIENT DRAMA THEORY

Teimuraz Kezheradze

Keywords: drama, Aristophanes, Aeschylus, Euripides, Dionysus, drama theory.

The birthdate of theater is considered the 6th century BC, namely 534 B.C., when the tragedy of the first Greek playwright Thespis was presented in Athens at Great Dionysia (the name of the tragedy is unknown). The first researcher of the origin of drama and theater and its main genres is 4th-century B.C. philosopher Aristotle. In his *Poetics*, Aristotle mainly analyzes tragedy as a high genre of drama. Two centuries separate Aristotle's *Poetics* and the first tragedy.

The rapid development of drama—going in the course of a century from the first dramatic performances with dramaturgical forms still imperfect all the way to the classic examples of ancient tragedy and comedy—raised the issue of the origin of the theory of theater and drama, mandatory elements for accelerating the progress of theatrical practice. In fact, theatrical practice preceded the formation of the theory of theater. However, this does not mean that the development of drama and theater, theatrical reforms, took place thoughtlessly and spontaneously.

In the 6th century, the theater of Thespis, the first Athenian playwright, had one actor. In the 5th century, the theater of the Father of Tragedy, Aeschylus, employed two actors simultaneously, followed by three actors with Sophocles. Aeschylus created the trilogy system. Sophocles abandoned the trilogy, introduced painted (scenic) decorations, created the method of three unities (time, action, place of action) in theatrical practice, increasing the number of choir actors to 15 or more.

Methods. This paper presents an analysis of the character parts for Aeschylus, Euripides, and Dionysus from the Greek comic playwright's comedy *The Frogs*, which concerns the peculiarities of Aeschylus's and Euripides's dramatic methods. The state of Greek drama and theater is discussed in the context of the historical and political situation of ancient Greece at the end of the 5th century BC.

Introduction: The golden age of Athenian democracy is associated with the work of Pericles. During his rule in Athens, Pericles gathered Greek philosophers, scientists, scholars, and cultural figures around him. His period of rule is known in history as the *Golden Age of Pericles*, and it is

associated with reforms in ancient drama and theater, those obviously linked to playwrights. However, after the defeat of the Athenian state in the Peloponnesian War (404 BC), Athens plunged into deep crisis impacting democracy and the economy, also in culture and art, including theater. The theatrical crisis is also associated with the death of the last great Greek playwright Euripides (406 BC).

As mentioned above, drama and theater reforms are related to theatrical practice, which preceded the formation of drama and theater theory. However, this does not mean that the development of drama and theater, theatrical reforms, proceeded thoughtlessly and spontaneously. Initially, drama

and theater theory issues were of interest to the theater reformers themselves. Aristophanes, the Athenian comedy writer known as *Father of Comedy*, discusses the works of Aeschylus and Euripides in his comedy *The Frogs*, arguably the first attempt to analyze drama.

Discussion

In 406 B.C., after the death of Sophocles and Euripides, reformers of ancient Greek theater, and in 401 B.C., after the death of Greek tragic poet Agathon, Greek theater was in deep crisis. Greek comedy writer Aristophanes, troubled by the crisis in theater, compares it to a swamp in his comedy *The Frogs*, featuring croaking frogs. The prologue of the comedy reads:

"We children of the fountain and the lake
Let us wake
Our full choir-shout, as the flutes are ringing out,
Our symphony of clear-voiced song.
In praise of Dionysus to produce,
Of Nysaeon Dionysus, son of Zeus,
Brekekekex, ko-ax, ko-ax" (Aristophanes, 2017:19).

According to the comedy, Dionysus, the patron deity of theater, is ready to approach the god Hades in the underworld in order to return the deceased Euripides to theater. In *The Frogs*, the story itself, as always with Aristophanes, is completely unimaginable, fantastic, grotesque, but at the same time quite convincing, simple, and easy to understand: the god of theater, Dionysus, left without great playwrights, decides to bring back from Hades and return to the Athenian stage a brilliant tragic poet. His choice falls on Euripides, because recently, while traveling by ship, "he read Euripides' tragedy, *Andromeda*, and is still impressed by it" (Berdzenishvili, 2017: 2).

It should not be accidental that the issues of drama theory are organically intertwined in the fabric of Aristophanes' aforementioned comedy, where the issues of drama theory become the subject of a fierce polemic between Aeschylus and Euripides and their supporters on the theatrical stage, an unprecedented event in the history of dramatic art.

The comedy creates an atmosphere of rivalry, with a tense, emotional debate on the problems of drama theory. The discussion between the two tra-

gic playwrights is the main theme of the comedy. This discussion shows that there is a difference in theoretical thinking between Aeschylus and Euripides. Although the verbal battles between Euripides and Aeschylus are comical, they correspond to the character of the Greek culture of that era. In the rhetorical rivalry between the tragic poets, each of them presents the merits of his works and ridicules the weaknesses of the opponent's drama.

The argument between the comic characters Aeschylus and Euripides in the atmosphere of the dramatic device *agon* has Dionysus as the supreme judge. The discussion primarily focuses on the distinguishing features of the two poets' creative methods. Euripides' character part presents not only his creative achievements, but also a critique of earlier drama, by Aeschylus, one obviously opposed by the character of Aeschylus, thus indicating the comedian's (Aristophanes) attempt to connect drama theory and theatrical practice. The comedy shows that Aristophanes was well aware of the peculiarities of poetic, musical, and dramatic aspects of theatrical action. When criticizing Aeschylus's drama, Euripides' character mocks his opponent for archaic signs in his works, and Aeschylus's drama lacks specific dramatic features that distinguish drama from epic and lyric. Euripides' character emphasizes the underdevelopment of dramatic action in Aeschylus's tragedies, the leading role of the chorus in his tragedy, and the inaction of actors. Despite Aristophanes' sympathy towards Aeschylus, the author ironically describes the shortcomings of Aeschylus's works in terms of using dramatic action methods, which according to Euripides' character's text, causes smiles among contemporary poets.

According to Euripides' character, Aeschylus simply fools the audience by making them wait for characters' actions, and in many cases Aeschylus's drama heroes stand *like mutes*. And, as soon as they open their mouths to say something, the drama ends. Instead of developing action through dramatic techniques, Aeschylus mainly relies on beautiful, poetically elevated speech.

In Aristophanes' comedy, the characters of Aeschylus and Euripides argue not only about the style and poetics of poetry, but also about the drama's influence on the audience.

According to Aeschylus, the most powerful tool

for influencing the audience in tragedy is the richness and diversity of poetic language, also distinct, strong characters. Euripides, on the contrary, considers it his merit to free the tragedy from unnecessary words. Euripides considers it one of the virtues of his poetry that each character in the drama speaks only in his own characteristic language, not in elevated, beautiful poetic language. In Aeschylus' tragedies, all characters speak not in their own language, but in the author's language. It is no coincidence that the heroes of Euripides' tragedy, as soon as they appear onstage, first talk about their origin. The nature of a character is directly dependent on his peculiar manner of speaking, which later, in Aristotle's *Poetics*, became the subject of a detailed discussion of the theory of ancient drama.

Euripides, with his own ideas and appropriate manner of speaking, makes not only heroes of dignity speak, but all the characters of the drama. "The mistress talked with all her might, the servant talked as much/The master talked, the maiden talked, the beldame talked." Such democracy of content and style of speech irritates Aristophanes, a supporter of aristocratic ideas.

Euripides' character speaks about how he replaced the exaggerated poetic language of Aeschylean drama with speech matching the characters' personalities, noting two innovations he established in drama: first, he changed pure poetic speech to one that allows for rational conclusions using rhetorical methods. The lyrical element in dramatic language took a back seat, meaning that Euripides makes the hero speak naturally and convincingly according to their character through rhetorical methods, which significantly impacts the audience's psyche. Second, Euripides' changes affected not only form but also content: he expanded the circle of characters represented in tragedy, presented them in different circumstances, and had characters speak about ordinary human themes. With this, Euripides deviated from the traditionally accepted elevated themes for tragedy. Incidentally, Aeschylus' character argues that "for mighty thoughts and heroic aims, the words themselves must appropriate be."

Euripides' character has a negative attitude towards Aeschylus's evidence. He portrays his heroes, rulers, and even gods in a normal environment, with ordinary human thoughts and desires,

which evokes sympathy and pity from the audience towards them. In violation of Aeschylus's dramatic principles, different heroes act in different environments in Euripides' work, speaking in different languages, which changes the audience's emotional attitude towards the events developing on stage.

What is the theoretical difference between the characters of Aeschylus and Euripides, or more precisely, between the creative principles of their tragedy followers, old and new drama? The main difference lies in understanding the essence of tragedy itself. For Aeschylus, drama is the art of conveying the sublime and heroic. He confirms his creative connection with Homer's epic, which "glorified great battles, the heroism of warriors, and bravery in the poem." Following Homer's traditions, Aeschylus created drama with a "warrior spirit." Thus, he sees the difference between epic and drama only in form, which is related to the organization of stage action and not to the subject matter and style of the epic tradition.

According to Euripides, the subject of tragedy is different from that of epic. First, it is closer to reality. Second, it is broader. Themes that previously belonged only to the realm of lyric poetry, such as love and related feelings: jealousy, resentment, carnal desires, were organically reflected in tragedies. Thus, the hero's speech changed, enriched with new expressions related to everyday emotional experiences. The manner of speaking itself also changed, mainly relying not on the effects of poetic language, but on the reasons and evidence that serve the hero's actions and feelings in a given situation. The language of drama was transformed from pure poetry into a kind of mixture of poetry and rhetoric.

The main claim of Aeschylus' drama supporters against Euripides is the impact of tragedy on the audience. Both sides acknowledge that a poet is valued by "how much drama ennobles people." In the words of Aeschylus' character, his poetry made people more honest, intelligent, respectable, and he achieved all this by wanting to elevate people to his heroes, distinguished from ordinary mortals by their elevated language, behavior, and even clothing. Euripides distorted the laws of art established by Aeschylus, causing the audience to feel pity for his heroes, not admiration. By bringing characters of different origins and ranks to the stage, distinguished

by their characteristic manner of speaking, speak convincingly, and are able to defend their position. With this, Euripides turned the citizens of Athens into talkers and arrogant people. All this confirms that the new principles introduced by Euripides in the foundation of drama serve the moral decline of people and the destruction of norms in society.

According to Greek philosophy (Pythagoras of Samos wrote about this), a person who cannot grasp cosmic laws disrupts the balance and faces catastrophe, because they have violated the supreme order. Thus, religion and consequently mythology held an important place in the spiritual and sociopolitical life of the ancient Greeks. Aeschylus' religious concept constitutes the ethical basis of a person's behavior, since in his works religious morality is tied to belief in justice, regularity, and truth. Based on this, the poet creates heroes acceptable to Greek society in his works. In Euripides' work, the relationship with gods changes dramatically. He was one of the first to feel the breakdown of the connection of time, as reflected in his drama. In his works, man lost the sense of inseparability from society and the world. The individual confronted society and saw neither justice nor a solid foundation for life in religious precepts (myth). His work reflects the crisis of the moral foundations of society. This crisis was caused by the sociopolitical situation of ancient Greece in the 430s B.C., as clearly expressed in the worldviews and philosophical thinking of the Sophists. It is no coincidence that Euripides was called a student of the Sophist Protagoras. Socrates was also christened a Sophist. In the opinion of society, Socrates and Euripides violated the traditional foundations of morality, the belief in gods, and corrupted people. When analyzing Aristophanes' comedy, one can underline three main positions on the theory of drama presented in it. The first is the position of Aeschylus' character, one based on the idea of the unity of drama and Homeric epic, implying the transmission of events reflecting the actions of gods, heroes, and patriotic people. Second, high ideas and heroic action can be reflected in appropriate poetic, elevated language. Third, the purpose of tragedy is to educate viewers by reflecting worthy heroes as role models. Such is the position of Aeschylus' drama, where specific dramatic imitation is realized through the assimilation and establishment of the

traditions of epic (the subject and content of tragedy) and lyrical poetry (language and style). Euripides' character develops a different position. He also speaks about the educational importance of poetry. The educational function of art was not questioned in his era. At the same time, drama, as a special form of poetry, was not yet fully separated from lyric and epic poetry, there was still no separation between these forms of poetry. It is implemented later by Plato through "Mimesis". The nature of drama, as a special form of art that differs from other forms of poetry, becomes the subject of Aristotle's research in poetics.

Euripides' theory of drama is presented in a completely different way than with Aeschylus. First of all, the principle of imitating epic traditions has been changed in it, which is expressed in the transmission of an object or event. The theme of events is wide, which includes everyday elements and lyrical feelings. If for Aeschylus the subject of tragedy is only the beautiful, as sublime, noble thoughts and actions of the characters serve the beautiful. Euripides believes that you cannot convey the beautiful and teach goodness with the unnatural speech of unnatural heroes. "Human must be natural," says Euripides. His opinion concerns not only the style of the drama and the linguistic fabric of the drama, but also the entire content of dramatic art.

Euripides sees a new understanding of the subject of tragedy in the different use of expressive means. He argues that, first of all, the specificity of drama lies in its continuous action. Euripides also defines the character of the hero differently. The hero must be much more individual than he is with Aeschylus. With Aeschylus, the character of the hero is understood statically and unchangingly, Euripides gives it a certain dynamic. When the hero appears on the stage, he tells about his origin and the vicissitudes of life. Thus, the character of the character is enriched by a definite motivation of the hero's action, and instead of high-flown speech, he acts purposefully.

When portraying a character in different circumstances, with different moods, in moments of both greatness and downfall, it is essential to change their speaking style and manner of behavior.

Euripides, when giving characters such as women in love, servants, and old women (characters of this

category were not previously considered worthy of attention in tragedy) a manner of speaking appropriate to their character, uses everyday colloquial language, thereby distancing himself from the traditional lyrical-epic style of tragedy. Euripides pays great attention to the motivation of the hero's behavior and dilutes the elements of rhetoric in poetry.

In drama, Euripides establishes new principles, according to which the author presents even individual details as close to reality as possible, and the characters' text sounds convincing. All this serves the educational goals of the audience. Euripides, like Aeschylus, strives to have a positive impact on the audience with his tragedies. But his position differs from that of Aeschylus. Euripides does not strive to educate the audience through the example of others; he tries to make the audience intelligent, thoughtful. Poets are valued "for the right word, for kind advice."

Truthful, convincing, reasonable are the main virtues of Euripides' tragedy. Such goals provide much more freedom to express thoughts and feelings, to convey a logically comprehended action of the hero's life vicissitudes.

Euripides tries to give people the means to think and to base their actions on reasoned conclusions. Aristophanes sees Euripides' main sin in this. Euripides gave people a language, taught them to speak, which was misused by them. Instead of expressing their opinion, people talk nonsense, and the justification of their actions has turned into demagoguery and sophistry. Euripides wanted to teach people to act and think based on the dictates of reason. As a result, he contributed to the spread of arbitrariness, the destruction of traditions, and the decline of moral norms. Aristophanes claims that, despite Euripides' wisdom, Aeschylus is much wiser, because with his tragedies he raised morality and contributed to the formation of citizens' worldview.

Aristophanes' position, mainly expressed in Dionysus's replies (in the text), requires special analysis. Aristophanes, despite his sympathy for Aeschylus, does not always express his support for him. Even when Dionysus mocks Euripides, his mockery is more like banter than true criticism. It is no coincidence that at one point he even refuses to judge, because he considers Euripides a wise poet, but loves Aeschylus more.

Aristophanes believes that the fundamental essence of dramatic art lies in its educational function. In this respect, Aeschylus stands above Euripides. Despite Aristophanes being against the idealization of the past (which is the main theme of Aeschylus's dramaturgy), he agrees with the widespread opinion that Euripides corrupts the audience.

Despite Euripides' defeat in the debate, his correct position on matters of drama theory is clear. Euripides is criticized for the democratic nature of the content and language of his drama, not for the specificity of his drama. Aristophanes cannot disagree with the criticism of Aeschylus for being monotonous and tediously repeating phrases. In response, Euripides is criticized for rejecting the traditions of lyric poetry, which, according to Aeschylus, diminishes the artistic value of Euripides' drama. His (Euripides') use of different verse meters contradicts the laws of lyrical poetry.

Although Aristophanes' comedy *The Frogs* is a work of art and not a treatise on art, it clearly reflects the peculiarities of the theory of drama of the ancient period. First of all, it is worth noting the progress, in comparison with the epic, in defining the specifics of the theory of drama. Euripides puts this position into practice. He believes that the main distinguishing feature of tragedy is its continuous and unified action, that the heroes brought to the stage should speak according to their origin and character, and act according to the given circumstances.

In the comedy, "during the course of the rivalry, Aristophanes presents his vision of the poetics of tragedy, its purpose, language, and structure. He criticizes Aeschylus for his loftiness, and Euripides for his rhetoric and excessive verbosity" (Bokuchava, 2018:217). In Aristophanes' comedy, attention is drawn to the problems of the convergence of dramatic action and musical elements (although this topic is insufficiently developed in the comedy) and the ratio of dramatic style and lyrical poetry.

Conclusion. The analysis of Aristophanes' comedy leads to the conclusion that a number of problems of drama theory, which were discussed by Plato and Aristotle, had previously attracted the attention of drama practitioners. It is also clear that in *The Frogs* the issues of drama theory are presented superficially, without adequate concepts, categories, and research apparatus of drama theory.

REFERENCES:

- Aristophanes 2017: Aristophanes, “The Frogs.” Journal “Arili” 2017, N10
- Berdzenishvili 2017; Berdzenishvili Levan, “The Translator.” Journal “Arili” 2017, N10
- Bokuchava, Goshadze 2018: Bokuchava Tamar, Goshadze Maia, World Theater History, Volume 1, Kentauri Publishing, Tbilisi.
- Ancient Greek Tragedy 1996: Ancient Greek Tragedy, Publishing House “Sakartvelo”, Tbilisi